

Анатолій БАЛИК

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
vodinn@tnpu.edu.ua*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ОСВІТИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Сучасна цифрова епоха характеризується стрімким розвитком технологій, серед яких штучний інтелект (ШІ) займає центральне місце. Застосування ШІ в освіті не лише трансформує методики навчання й організацію освітнього процесу, а й ставить фундаментальні питання щодо формування ціннісних орієнтирів суспільства [5]. У контексті глобальних трансформацій виникає необхідність філософського осмислення впливу ШІ на розвиток особистості, етичні та моральні засади, а також на механізми передачі знань і культурних цінностей. Дослідження спрямоване на аналіз взаємодії цифрових технологій із традиційними освітніми моделями, розгляд етичних викликів і перспектив впровадження ШІ, а також визначення нового рівня ціннісних орієнтирів у сучасному суспільстві.

Історія розвитку освіти демонструє поступове впровадження технологій, починаючи від простих пристроїв, як-от навчальні машини Скіннера, і закінчуючи автоматизованим обробленням даних та інтеграцією інтелектуальних систем, здатних аналізувати індивідуальні освітні потреби. Сучасні алгоритми машинного навчання і нейронні мережі дозволяють створити адаптивні освітні платформи, що сприяють персоналізації навчання [1]. Такий розвиток відкриває нові горизонти, але водночас ставить низку питань щодо традиційних підходів до передачі знань і ролі вчителя як морального та культурного наставника.

Переходячи від історичного огляду до філософського осмислення, слід зазначити, що філософський аналіз впливу ШІ в освіті зосереджується на розумінні сутності пізнання та самоствердження особистості в цифрову еру. Основним викликом залишається збереження людської автономії та критичного мислення в умовах, коли алгоритми можуть впливати на процес прийняття рішень. Філософи сучасності, такі як Мартін Хайдеггер і Мішель Фуко, наголошували на важливості автентичного буття та суб'єктивності. Наприклад, застереження Хайдеггера щодо поняття «Gestell» (тобто способу буття техніки, що зводить усе до ресурсів) перегукуються з ризиками дегуманізації освіти через надмірну автоматизацію [2]. Ідеї Фуко про владу знання та дисциплінарні практики також є вагомими для аналізу того, як ШІ може використовуватися

для контролю та управління в освітньому середовищі [3]. Таким чином, інтеграція ІІІ повинна здійснюватися з урахуванням моральних, етичних і культурних засад, що визначають сутність людського існування. Розглянувши філософські основи, перейдемо до конкретних проблем, пов'язаних із етикою та демократизацією знань.

Використання ІІІ в освіті несе як потенціал для розвитку, так і потенційні загрози для демократизації знань. Однією з основних проблем є забезпечення прозорості алгоритмічних рішень та недопущення дискримінації. Наприклад, якщо алгоритм, що рекомендує навчальні матеріали, буде упередженим на основі даних про попередніх студентів, це може обмежити доступ певних груп до якісної освіти. Крім того, впровадження ІІІ в освітній процес пов'язане з необхідністю збору та аналізу великих обсягів даних про студентів і викладачів, що створює потенційні загрози для приватності та безпеки особистої інформації [4]. Виникає питання: яким чином освітні системи можуть інтегрувати ІІІ, не порушуючи права та свободи особистості? З огляду на це, необхідно розробити нові нормативні та етичні моделі, які сприятимуть гармонійному поєднанню технологічного прогресу з людськими цінностями. Етичні норми мають стати невід'ємною частиною розробки освітніх платформ, щоб гарантувати, що індивідуальні дані використовуються відповідно до міжнародних стандартів безпеки та конфіденційності.

Щоб краще зрозуміти переваги впровадження ІІІ, розглянемо приклад систем адаптивного навчання. Використання ІІІ дозволяє створювати системи адаптивного навчання, що підлаштовуються під індивідуальні потреби студента. Наприклад, платформи з інтегрованими алгоритмами аналізу даних можуть прогнозувати навчальні труднощі, пропонувати додаткові ресурси, а також оцінювати ефективність навчання в режимі реального часу. Такий підхід сприяє не лише підвищенню рівня засвоєння знань, а й розвитку критичного мислення та самостійності, що є важливими елементами сучасної освітньої парадигми.

Цифровізація освіти за останнє десятиліття сприяла стрімкому розвитку дистанційного навчання. ІІІ відіграє ключову роль у вдосконаленні платформ для онлайн-освіти, забезпечуючи інтерактивність, автоматизований аналіз успішності та підтримку студентів у режимі 24/7. Проте, поряд з перевагами, виникають питання забезпечення якості освіти, особливо в контексті недопущення технічної ізоляції студентів і збереження міжособистісної комунікації як одного з основних чинників формування ціннісних орієнтирів. Окрім впливу на формат навчання, ІІІ також змінює і роль педагога.

Інтеграція ІІІ стимулює перегляд традиційних педагогічних моделей. Сучасні дослідники наголошують на необхідності поєднання цифрових

технологій з гуманітарними підходами. Педагогічна діяльність стає більш орієнтованою на роль фасилітатора, який допомагає студентам інтерпретувати інформацію, розвивати аналітичні здібності та формувати власні моральні орієнтири. Такий синтез технічного і гуманітарного підходів дозволяє не тільки оптимізувати процес навчання, але й сприяти всебічному розвитку особистості. З огляду на зміни в ролі педагога та форматі навчання, важливо звернутися до філософського осмислення балансу між технологіями та гуманістичними цінностями.

Центральним питанням сучасної філософії є пошук балансу між технологічним прогресом і гуманістичними цінностями. Освітній процес, збагачений штучним інтелектом, може стати потужним інструментом розвитку індивідуальних можливостей, проте виникає ризик зниження уваги до морально-етичних аспектів. Філософський аналіз допомагає визначити межі впливу технологій на формування світогляду, зберігаючи унікальність людського досвіду.

Інтеграція ШІ в освітній процес стимулює появу нових парадигм пізнання, що виходять за межі традиційних методологій. Використання алгоритмів для аналізу та інтерпретації даних відкриває можливості для розвитку критичного мислення. Однак, важливо забезпечити, щоб технологічні засоби не перетворилися на єдиний інструмент пізнання, а залишилися доповненням до людської інтелектуальної діяльності. Формування нових підходів до пізнання має ґрунтуватися на синтезі технічних досягнень і глибоких гуманітарних знань, що дозволить зберегти унікальність людського мислення в умовах цифрової революції. Вирішальну роль у подоланні етичних проблем та впровадженні нових парадигм відіграє педагогічна спільнота.

Педагогічна спільнота відіграє вирішальну роль у впровадженні ШІ в освіту таким чином, щоб технології не ставали інструментом маніпуляції, а сприяли розкриттю потенціалу кожного студента. Активне залучення викладачів, методистів і фахівців з етики до процесу розробки та впровадження цифрових рішень допоможе сформувати освітню систему, засновану на принципах відкритості, взаємоповаги та гуманізму.

Інтеграція штучного інтелекту в освіту відкриває нові перспективи для персоналізації навчального процесу, розвитку критичного мислення та удосконалення педагогічних моделей. Проте, на тлі цих можливостей зростає актуальність філософського осмислення ціннісних орієнтирів, які є фундаментом людської самосвідомості і соціальної гармонії. У цифрову епоху необхідно створити умови, за яких технологічний прогрес не суперечить основоположним гуманістичним засадам, а є інструментом для їхнього подальшого розвитку.

Ключовими завданнями у цьому контексті є:

- розробка етичних стандартів для використання алгоритмічних рішень в освіті, що забезпечують прозорість, рівність та захист приватності;
- синтез технічних досягнень і гуманітарних знань для формування нових педагогічних парадигм, орієнтованих на розвиток автономної та креативної особистості;
- активне залучення освітніх і філософських спільнот до дискурсу щодо впливу цифрових технологій на формування ціннісних орієнтирів, що дозволить створити збалансовану модель освітнього процесу в умовах технологічних трансформацій.

Таким чином, штучний інтелект у галузі освіти стає не лише інструментом для підвищення ефективності навчання, а й каталізатором для глибоких соціокультурних змін. Філософський вимір цього процесу відкриває можливість для переосмислення ролі освіти у формуванні ціннісних орієнтирів сучасного суспільства, де технології служать людині, а не навпаки. Запропонована концепція вимагає міждисциплінарного підходу, що об'єднує філософські, педагогічні, соціологічні та технологічні аспекти. Лише інтеграція цих підходів дозволить створити стійкі освітні системи, здатні відповісти на виклики цифрової епохи і сприяти гармонійному розвитку особистості та суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Selwyn, N. *Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education*. Cambridge: Polity Press, 2019. 216 p.
2. Heidegger on Technology / *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2018. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/heidegger-technology/> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Michel Foucault / *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2020. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/foucault/> (дата звернення: 10.03.2025).
4. Williamson, B. *Big Data in Education: The Digital Future of Learning, Policy and Practice*. London: SAGE Publications Ltd, 2020. 288 p.
5. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2019. Vol. 16, Article number 39. <https://doi.org/10.1103.2025186/s41239-019-0171-0>.